

buried supine in coffins, hands placed at the waist, usually with the head towards the W. The individuals were of various ages and both sexes: 9 children, 5 infants, 4 women, and 5 men. The men and women were about 40 years of age while the majority of the children were under a year or 1–2 years of age.

During the excavation the third basement dating to the first stage of the church's construction (early 17th century) was unearthed. At least four wooden coffins (Fig. 8) were discovered in it. Finds dating to the 16th–20th centuries were discovered during the work.

Simonas Aleksandravičius,
Linus Girlevičius

Šventųjų Jonų bažnyčios varpinės aplinka ir rūšys

2009 m. liepos ir spalio–lapkričio mėnesiais APC „Antiqua“ archeologai atliko archeologinius tyrinėjimus Vilniaus Šv. Jono Krikštytojo ir Šv. Jono apaštalo ir evangelisto (Šv. Jonų) bažnyčios varpinės pastato (Pilies g. 21/Šv. Jono g. 12, Vilniaus miestas) rūšio patalpoje bei varpinės aplinkoje. Tyrinėtose vietose bus atliekami pamatų sanavimo ir hidroizoliavimo darbai, kasamos tranšėjos elektros kabeliams. Varpinės pastatas (unikalus kodas 26849) yra Vilniaus senamiesčio kvartale 24, Vilniaus universiteto pastatų komplekso (unikalus kodas 770) PR dalyje. Pastato P siena išeina į Šv. Jono gatvę, kuri yra naujojo Trakų kelio (trakto) atkarpa. Manoma, kad netoli Šv. Jonų bažnyčios yra buvusi viena ankstyviausių miesto turgaviečių. Šv. Jonų bažnyčią 1386 m. įsteigė ir statyti pradėjo Lietuvos didysis kunigaikštis Jogaila, tačiau mūrinis pastatas baigtas statyti tik 1426 m.

Dabartinės Šv. Jonų bažnyčios varpinės vietoje yra stovėjęs senas masyvus mūrinis pastatas iki 2,3 m pločio sienomis. Manoma, kad pirmojo dabartinės varpinės aukšto mūras yra vienalaikis su antrojo bažnyčios statybos etapo mūrais, kuriuos architektai datuoja XV a. Tikėtina, kad čia stovėjęs pastatas (bokštas?) buvo skirtas gynybiniams tikslams. Beje, panašaus storio sienos, senojo Vilniaus tyrinėtojo Marijano Moreliovskio pateikiamais duomenimis, yra ir į V nuo varpinės esančiame pastate Šv. Jono gatvėje 10. Pastato Šv. Jono gatvėje 11 ŠR dalyje yra gotikinio bokšto liekanos, kuriame gotikinis mūras išlikęs iki dabartinio pastato trečio aukšto lygio. Šio pastato tyrimus atlikusio architekto Virgilijaus Spudo duomenimis, savo iniciatyva bokšto mūrą, jo techniką, plytų proporcijas tyrinėjęs architektas Sigitas Lasavickas priėjo išvados, kad mūras yra giminiškas Trakų salos pilies bokštų mūrui. Įdomus ir bokšto orientavimas – jis pasuktas nuo Šv. Jono gatvės ašies. Ant senojo prie Šv. Jonų bažnyčios stovėjusio pastato pamatų ir pirmojo aukšto mūrų apie 1610–1615 m. pastatyta varpinė. Panašių proporcijų masyvus varpinės bokštas XVII a. pradžioje buvo pastatytas prie Skaisčiausiosios Dievo Motinos cerkvės, dabartinio pastato Maironio g. 16 / Rusų g. 6 R dalyje. Po 1737 m. gaisro Šv. Jonų bažnyčios varpinė buvo dar paaukštinta. XVIII a. prie varpinės R dalies buvo pristatytas vaško dirbtuvių priestatas. Rekonstrukcijos metu išmūrytas ar permūrytas rūšio skliautas. Į rūšį buvo patenkama laiptais iš vaško dirbtuvės. 1825–1828 m. rekonstrukcijos metu išgriauta mūrinė tvora, iš P pusės skyrusi Šv. Jonų bažnyčios šventorių nuo Šv. Jono gatvės. Taip pat nugriautas prie varpinės R sienos stovėjęs vaško dirbtuvių priestatas, suformuoti vartai į universiteto Didįjį kiemą.

Archeologiniai tyrimai vykdyti beveik visuose Vilniaus universiteto kiemuose, tačiau dalis žemės kasimo darbų tarybiniu laikotarpiu atlikti archeologams nedalyvaujant. Tai pasakytina ir apie tyrimus, vykusius statybinių-restauracinių darbų metu, kurie buvo atliekami ruošiantis universiteto 400 metų jubiliejui 1978–1979 m. Tuomet atliktų detalesnių archeologinių darbų metu Didžiajame kieme, ties Šv. Jonų bažnyčia, aptiktos nenustatytos chronologijos kapinės. Ankstyviausias čia tirtas kultūrinio sluoksnio horizontas datuotas XV a., aptikta ir XIV a. radinių. 13–14 m atstumu nuo bažnyčios V fasado aptiktos dviejų lygiagrečių sienų (atstumas tarp jų 1,1 m) liekanos. Jos datuotos XVI a. Manoma, kad čia buvo atvira arkinė galerija, kadaise jungusi du akademijos korpusus. Atliekant tyrimus į P nuo Šv. Jonų bažnyčios P fasado, kasamos tranšėjos vietoje aptiktas didelis kiekis žmonių kaulų, mūrinių pastatų liekanų. Nesuardytų kapų čia nerasta. 2008 m. atliekant tyrimus universiteto Observatorijos kieme (*ATL 2008 metais*, V., 2009, p. 396–399), nustatyta, kad ankstyviausias kultūrinio sluoksnio horizontas pagal jame aptiktus radinius datuojamas XIV a. pabaiga ar XV a. Mažiausias kultūrinio sluoksnio storis – 60 cm. Kieme aptiktos apytikriai V–R kryptimi orientuotos gotikinės sienos liekanos, fragmentiškų XVII a. I puse datuojamų mūrinių konstrukcijų.

2009 m. atliekant tyrimus Šv. Jonų bažnyčios varpinės rūšio patalpoje, apie 35 m² plote nukasti XX–XXI a. susiformavę viršutiniai menkaverčiai šiukšlių sluoksniai. Didesnės apimties žemės darbai atlikti šurfo ir išpjovos vietoje, apie 5 m² plote. Kasant tranšėją elektros kabeliams, žvalgymai atlikti 10 m² plote. Archeologiniai žvalgymai ties varpinės Š, R ir P sienų pamatais jų remonto metu atlikti apie

35 m² plote. Bendras archeologinių tyrinėjimų plotas sudaro 35 m², bendras archeologinių žvalgymų plotas – 45 m².

Tyrinėjimant varpinės rūšio patalpas, gotikinio pastato, ant kurio liekanų XVII a. pradžioje pastatyta varpinė, pamatų apačios pasiekti nepavyko. Jie nuo pirmojo aukšto grindų lygio įgilinti daugiau nei 4,4 m. Pamatai juostinės konstrukcijos, mūryti iš degto molio plytų ir riedulių, rištų tvirtu kalkių skiediniu. Mūro siūlės užtrintos, todėl plytų matmenų nustatyti nepavyko. Pats mūras gerai išlikęs. Statant dabartinės varpinės vietoje stovėjusį gotikinį pastatą, iš vidinės jo pusės buvo iškastos gana plačios tranšėjos. Pamatų perkasimo plotis ties dabartine rūšio Š siena – 1,2 m. Tranšėjos sienelės veikiausiai buvo sutvirtintos medinėmis konstrukcijomis. Tiksliau datuoti ankstyviausio kultūrinio sluoksnio horizonto bei pamatų perkasimo nepavyko – neaptikta datuojančių radinių.

Patalpos PR dalyje atkasti mūriniai laiptai – rūšio R sienoje esančios laiptinės tęsinys (1 pav.). Pagal statybai naudotų plytų proporcijas nustatyta, kad atkastieji laiptai pastatyti XVII a. I pusėje. Jie sietini su XVII a. pradžioje pastatyta varpine. Kokios tuo metu buvo rūšio patalpos lubos – nėra aišku. Dabartinis skliautas veikiausiai išmūrytas XVII a. II pusėje ar 1825–1828 m. vykusios rekonstrukcijos metu. Tuomet tikrai išmūryti skliautai prie švieslangių. Rūšio PR dalyje esantis švieslangis perdarytas iš XVI a. pabaigos ar XVII a. pačios pradžios laiptinės. Tikriausiai tuo pačiu laikotarpiu datuojamos keraminių plytelių rūšio grindys, kurių fragmentas aptiktas prie rūšio P sienos (1 pav.). Dabartinis rūšio cilindrinis skliautas priglaustas prie gotikinio mūro, apatinės mūro eilės išmūrytos ant pagrindų iš vidutinio dydžio riedulių.

1 pav. Varpinės rūšio patalpoje atkastos XVI a. pabaiga – XVII a. pradžia datuojamų keraminių plytelių grindų fragmentas ir ant jo pastatyti XVII a. I puse datuojami laiptai. L.Girlevičiaus nuotr.

Fig. 1. A fragment of the ceramic tile floor, which dates to the late 16th – early 17th century, and the stairs, which date to the first half of the 17th century and were built on top of it, that were unearthed in the bell tower's basement.

Atliekant žvalgymus Šv. Jono gatvėje, požeminės elektros kabelių linijos įrengimo vietoje, archeologinių radinių neaptikta. Kultūrinis sluoksnis suardytas ankstesnių statybos darbų metu.

Prie varpinės rūšio P sienos, jos išorinėje pusėje iškastoje tranšėjoje 70–80 cm gylyje atkastas žvyro įžemis. Tai liudija, kad Šv. Jonų gatvė buvo įrengta aukštesnėje vietoje. Rūšio siena remontuota 1825–1828 m., naudojant klasicistines ir renesansines plytas. Ties pilias-trais fiksuotos pagrindų jiems liekanos. Konstrukcija prie PV piliastro datuojama XVII a. I puse, o atkastoji prie PR piliastro V dalies – 1825–1828 m.

Prie varpinės rūšio R sienos išorinėje pusėje iškastoje tranšėjoje aptikta daug mūrinių konstrukcijų, statinių liekanų (2 pav.). Tai pagrindai piliastrams, datuojami XVII a. I puse, bei su varpinės rūšio R sienos mūru ar apmūrijimu persirišantys V–R kryptimi orientuoti mūrai, datuojami kiek ankstyvesniu laikotarpiu – XVI a. pabaiga (?) ar XVII a. pradžia. Viena siena net 2,7 m pločio. Galbūt tai Šv. Jonų bažnyčios šventorių juosusios sienos liekanos. Į Š nuo šios sienos aptiktas iš kalkių skiedinio formuotų grindų dangos fragmentas. Šioje tranšėjos atkarpoje aptikta ir XVIII–XIX a. datuojamų mūrinių konstrukcijų, kurios sietinos su čia buvusiomis vaško apdirbimo dirbtuvėmis. Tikėtina, kad surastos šios įmonės kamino liekanos.

Prie varpinės rūšio Š sienos, jos išorinėje pusėje iškastoje tranšėjoje fiksuoti laiptuoti varpinės pamatai, vėlesnės ūkinės veiklos ap-
2 pav. Prie varpinės R sienos išorės iškastoje tranšėjoje aptiktos XVII ir XVIII a. mūrinių konstrukcijos. L.Girlevičiaus nuotr.

Fig. 2. The 17th- and 18th-century masonry constructions discovered in the trench excavated outside the tower's E wall.

ardyti XVII a. išmūryti piliastrų pagrindai.

Kultūrinis sluoksniš varpinės išorėje, ties šio statinio pamatais stipriai apardytas dėl vėlesnės ūkinės veiklos. Aptikta tik šiek tiek keramikos dirbinių, iš kurių paminėtinas XVI a. polichrominis koklis. R tranšėjoje aptikta nedaug žmonių kaulų ir jų nuolaužų. Nesuardytų kapų nerasta. Tai patvirtina ankstesnių tyrimų duomenis apie tai, kad tarp varpinės R dalies ir Pilies gatvės yra buvusi laidojimo (perlaidojimo?) vieta.

Atkasus varpinės pamatų viršutinę dalį, radinių ar faktų, galinčių patikslinti varpinės mūro apatinės dalies datavimą, neaptikta.

The vicinity and basement of the bell tower of the Church of St John

In reconstructing the bell tower of the Church of St John, excavations were conducted in its basement and outside near its foundations. The architectural investigation established that the bell tower was built in 1610–1615 on the remains of a 15th-century masonry building. Authentic brick stairs from this period (Fig. 1), the continuation of which is in the masonry of the tower's E wall, were discovered in the basement. A fragment of a ceramic tile floor dating to the late 16th – early 17th century was found. It was determined that the cultural layer outside the tower near its S part is barely 70–80 cm deep; v. Jono Street was built in a higher location. The trench excavated outside the E wall of the tower's basement contained the remains of many masonry constructions and structures (Fig. 2). The remains of the wax (candle) workshop that stood here during the 18th–19th centuries and the remains of masonry structures dating to the first half of the 17th century were discovered near the S wall. One of these structures is

the foundation of the masonry fence that enclosed the yard of the Church of St John on the S in the 17th–19th centuries.

Simonas Aleksandravičius,
Robertas Žukovskis

Šventųjų Pranciškaus Asyžiečio, Bernardino Sieniečio (Bernardinų) bei Šv. Onos bažnyčių ir bernardinų vienuolyno statinių ansamblis Vilniuje

2009 m. vasarą APC „Antiqua“ atliko archeologinius tyrinėjimus Vilniuje, Maironio gatvėje 6, 8, 10, Šventųjų Pranciškaus Asyžiečio, Bernardino Sieniečio (Bernardinų) bei Šv. Onos bažnyčių ir bernardinų vienuolyno statinių ansamblio teritorijoje (776). Jie vykdyti už Šv. Onos bažnyčios varpinės, esančios Kristaus laiptų koplyčios viduje. Po antrame pastato aukšte esančia koplyčia, į kurią veda vadinamieji Kristaus laiptai, įrengtos keturios rūšio patalpos. Bendras tyrimų plotas siekė 55,6 m².

1617 m. Lydos arklininko J. Mitkevičiaus ir jo žmonos lėšomis sumūryta koplyčia rekonstruota 1752 m. Per 1812 m. karą ji buvo apgriauta ir 1820 m. atstatyta (*Lietuvos TSR istorijos ir kultūros paminklų sąvadas*, V., 1988, t. I, p. 490). 1980 m. PKI (P. Tebelškis) atliko archeologinius-geologinius žvalgymus koplyčios rūsyje ir prie vienuolyno P tvoros. Po koplyčia esančiame rūsyje iki 40–50 cm gylio iškasti 2 geologiniai šurfai, pilkos žemės, smulkių griuvenų ir žvyro sluoksnyje aptikti pavieniai žmonių kaulai.